

DE BETEKENIS VAN HET LANDGOED „DE HAMERT” IN DE GEMEENTE BERGEN (L.)

Voordracht met lichtbeelden voor Gedeputeerde en
Provinciale Staten van Limburg op zaterdag 1 juli 1961.

door Dr. Ir. W. H. DIEMONT

I. Inleiding.

Aan de betekenis van het landgoed „De Hamert” kan wellicht het beste recht weder-
varen doen worden, door dit gebied te plaatsen
in de reeks van landschapstypen, welke de Maas
vanaf haar oorsprong tot aan haar uitmonding
in zee begeleiden.

Alleen reeds binnen de grenzen van onze
provincie verschillen de oeverlanden van deze
rivier van Zuid naar Noord niet alleen aan-
merkelijk in hun oppervlaktevormen, doch even-
zeer in hun grondsoorten, welke in de verschil-
lende aan het daglicht tredende geologische
substraten in de loop der eeuwen zijn gerijpt.

Mede door het heersende klimaat, dat vanuit
Zuid-Limburg met zijn semi-continentaal karak-
ter naar het Noorden toe steeds sterkere Noord-
atlantische trekken verkrijgt, wijzigt zich de
samenstelling van de bodembedekkende vege-
tatie en van de zich daarin ophoudende dieren-
wereld.

Heidelandschap

Foto Dré Bronneker

De natuurlijke landschappen, ontstaan uit de
wisselwerking van klimaat, bodem en vegetatie,
zijn echter sterk gewijzigd sedert de rondzwer-
vende jagersstammen zich in de overgangs-
periode van het meso- naar het neolithicum, —
in Limburg ongeveer 4000 tot 6000 jaren ge-
leden —, zich blijvend als landbouwers gingen
vestigen. Door ontginningen, duurzame neder-
zettingen en andere activiteiten van de mens
ontstond geleidelijk het cultuurlandschap, zoals
zich dat heden ten dage aan ons voordoet.

In welke mate de hedendaagse Maasland-
schappen van elkaar afwijken en ieder hun eigen
karakter bezitten kan blijken uit het naast elkan-
der plaatsen van enige geografisch gescheiden
gebieden in Zuid-, Midden- en Noord-Limburg,
t.w.

- 1e. Het krijt- en Löss-gebied bij Maastricht.
- 2e. Het beekdallandschap tussen Roermond en
Venlo.
- 3e. Het heidelandschap van „De Hamert”.

II. Beschrijving van het landgoed „De Hamert”.

Op de zandruggen, welke de Maas op haar
oostelijke oever begeleiden, ligt tussen de dorpen
Arcen en Well het landgoed „De Hamert”,
met een oppervlakte van ca. 410 ha, waarvan
344 ha bos en heide, alsmede 66 ha cultuur-
grond, behorende tot een drietal boerenbedrij-
ven.

De Maas spoelt hier direct tegen de steilrand
aan, waarmede de heuvelachtige zandgronden
van het landgoed naar de rivier af dalen.

Achter een gordel van struiken en bosgroe-
pen, waarmede de steilrand en een aangren-
zende zandstrook zijn bezet en waardoor de
Rijksweg werd aangelegd, begint het oude en
voorheen zeer uitgestrekte heidelandschap van
de Looierheide. Dit is de enige plaats langs haar
gehele loop, waar de Maas als oeverland een
heidegebied bezit.

In het centrum van de heide ligt het zg. Pik-
meeuwenwater, een drassig vennenterrein, dat
verzonken ligt tussen omringende hoge heide-
koppen, welke deels met licht bos zijn bezet.
Deze hoogten, welke meer dan 20 m boven het
niveau van het Maasdal uitsteken, bieden ver-
gezichten in alle richtingen over Noord-Limburg
en Oost-Brabant en tot diep in het Duitse
nabuurland.

Naar het noorden toe wordt de golvende heide afgesloten door het z.g. Heerenven, terwijl de westgrens wordt gevormd door grovedennenbossen van de gemeente Bergen, welke een dertigtal jaren geleden op de Looierheide werden geplant.

Langs het Gelders Kanaal, dat in hoofdzaak de zuidgrens van het bezit vormt, komen gemengde eikenbossen voor, die in noordwestelijke richting via lichte berkenbossen en struikbegroeiingen geleidelijk overgaan in het heideveld. Op de bodem van de beekvallei hebben zich moerasbos en moerasplanten-vegetaties gevestigd, die dit tussen Niers en Maas gegraven kanaal een geheel natuurlijk karakter verlenen.

De planten- en dierenwereld van de voorheen zeer uitgestrekte, doch door de bodemcultuur sterk ingeperkte heide- en bosgebieden van het Bergense land, vinden op het landgoed een veilig toevluchtsoord op een voldoende grote oppervlakte. Reeën en korhoenders worden hier veelvuldig aangetroffen naast talrijke andere bos- en heidebewoners. In het loofhout en langs de beschaduwde oevers van het Gelders Kanaal, worden in aanpassing op het daar heersende milieu, geheel andere planten en dieren aangetroffen.

Door het naast elkander voorkomen van naar hun bodemvruchtbaarheid en daardoor naar hun flora en fauna geheel verschillende terreinen, wordt de natuurwetenschappelijke waarde van „De Hamert” verhoogd.

Van de archaeologische betekenis van het terrein kunnen de ca. 100 grafheuvels getuigen, welke ruim 40 jaren geleden door *H o l w e r d a* werden opgegraven. Twee hiervan stamden uit het neolithicum (ca. 2000 v. Chr.), de overigen uit de vroege Hallstatttijd (ca. 600 v. Chr.). Helaas zijn deze tumuli bij de ontginning tot akkerland verdwenen. Prof. *W a t e r b o l k*, directeur van het Biologisch-Archaeologisch Instituut te Groningen, ontdekte echter enkele weken geleden op de heuvels bij het Pikmeewenwater de grootste nog bestaande grafheuvel in Nederland, waarschijnlijk een zg. vorstengraf.

Uit de latere geschiedenis stammen de fundamenten van een middeleeuwse wachttorens op de steilrand langs de Maas, terwijl het gedachteniskruis voor een aantal verzetstrijders uit Heerlen, Maastricht en Roermond de herinnering levendig houdt aan de slachtoffers van de tweede wereldoorlog.

III. Het beheer van het landgoed.

Bij het beheer van het landgoed dient naast het controleren van de agrarische gronden met hun bedrijfsgebouwen evenzeer aandacht te worden geschonken aan de bossen en de heidevelden met hun vennen, als aan de wegen en waterlossingen, de oevers van Maas en Gelders Kanaal en niet op de laatste plaats aan de vormen en mate van openluchtrecreatie, welke hier kunnen worden toegestaan.

Waar de noodzakelijkheid van beheer van het agrarische land en het onderhoud van wegen, paden, waterlopen en oeververdediging voldoende in het oog springen om nadere toelichting overbodig te maken, is het niet algemeen bekend, dat ook natuurlijk gegroeide bossen en heidevelden voor hun voortbestaan een voortdurende verzorging nodig hebben.

Heidevelden bijvoorbeeld danken hun ontstaan en instandhouding aan de mens met zijn vee, die deze oppervlakten met behulp van branden, plaggen en beweiding met schapen op het oorspronkelijke gemengde loofhoutbos van berken en eiken hebben veroverd. Nu de schapenteelt op de heide sedert enkele decennia praktisch niet meer wordt beoefend, tracht het bos met als pionierhoutsoort de berk het verloren gegane areaal weer te heroveren. Zonder regelmatig afbranden of afmaaïen zal de heide op den duur verdwijnen, te eerder waar de heidestruik zich zelf binnen een periode van 10 à 15 jaren dood groeit.

Om het huidige natuurbos, waarin thans nauwelijks waardevol hout voorkomt, desgewenst rendabel te maken, zal een boshervorming moeten worden uitgevoerd. Uiteraard zullen hieraan vrij hoge kosten zijn verbonden.

Afhankelijk van de mate waarin het landgoed zal worden opengesteld voor het publiek en de vormen van openluchtrecreatie welke zonder bezwaar kunnen worden toegestaan, zullen aan het beheer en de bewaking van het terrein meer of minder hoge eisen dienen te worden gesteld.

Tot dusverre bestond de enige vorm van openluchtrecreatie uit het jachtgenot, waarvan slechts enkele jagers kunnen profiteren en waarvoor weinig ontsluiting en bewaking nodig was.

Nu het landgoed echter dank zij de vergaande steun van Rijk en Provincie in handen is gekomen van de Stichting „Het Limburgs Landschap”, staat het reeds dadelijk open voor de

leden van de Stichting en haar zusterverenigingen, alsmede voor de leden van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten en de Wandelvereniging van de A.N.W.B., zodat in eerste instantie hier ca. 45.000 personen recht van toegang hebben. Voorts kunnen nog andere natuurschoonliefhebbers op toegangskaarten binnenkomen. Hierdoor is de verwachting gerechtvaardigd, dat het landgoed jaarlijks door duizenden mensen bezocht zal worden.

Op grond hiervan zal het nodig worden om het net van wegen en wandelpaden uit te breiden, zodanig dat de rust in het terrein niet wordt verstoord en geen schade wordt berokkend aan het landschapsschoon, noch aan flora en fauna.

Ten behoeve van de bezoekers zullen ook andere voorzieningen moeten worden getroffen, zoals het aanleggen van parkeerterreinen en picknickplaatsen. Bovendien zal de bewaking van het terrein behoren te worden uitgebreid.

Wie wel eens een heideterrein heeft bezocht, dat voor iedereen vrij toegankelijk is, b.v. in 't Gooi of op de Brunssumerheide, zal hebben kunnen vaststellen, op welke indrukwekkende wijze de natuur hier wordt geschonden door ontelbare voetpaden, brand, afval enz.

Het Limburgs Landschap staat met het verwerven van „De Hamert” voor de eervolle doch zware taak, om dit prachtige heide- en bosgebied, dat een essentieel onderdeel vormt in de keten van Limburgse landschapstypen, niet alleen te beschermen, doch ook te ontsluiten ter lering en verpozing van velen.

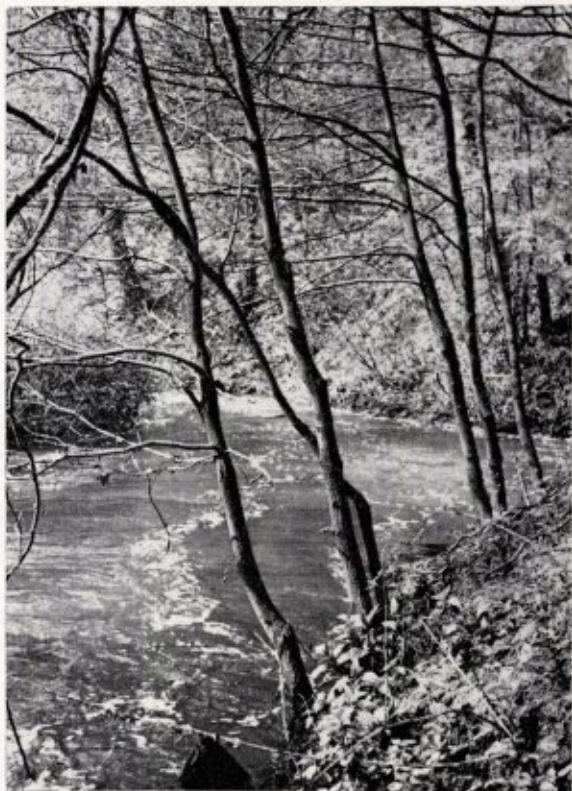
Alleen reeds het onderhoud van de thans aanwezige bossen, heidevelden met vennen, wegen, paden, waterlopen en gebouwen zal ieder jaar aan arbeidslonen en materiële kosten betrekkelijk veel geld gaan kosten (ca. f 15.000,—). Hierdoor kan het landgoed dan in de huidige staat worden gehandhaafd.

Zoals thans reeds is te voorzien zal een noodzakelijke openstelling op ruime schaal talrijke nieuwe voorzieningen vergen, welke na de aanleg ook weer onderhouden dienen te worden. Indien dan nog wordt overgegaan tot bosverbetering om de toekomstige inkomsten van het

landgoed door houtproductie te verhogen, zullen de jaarlijkse onderhoudskosten met een veelvoud stijgen en ook tot uitdrukking komen in hogere beheerskosten.

De Stichting heeft tot dusverre bij het beheer van haar bezittingen kunnen profiteren van de steun van het Staatsbosbeheer. Nu deze bezittingen door de aankoop van „De Hamert” van ca. 70 ha tot op ca. 480 ha zijn uitgebreid, wordt het zeer twijfelachtig of het Staatsbosbeheer met zijn beperkte personeelsbezetting nog voldoende hulp zal kunnen bieden bij het beheer.

De Stichting zal dan een reorganisatie van haar technische dienst en een onontbeerlijke personeelsuitbreiding onder ogen moeten zien, onder meer door het aantrekken van een goed onderlegde en ervaren middelbare kracht.

Gelders Kanaal

Foto van Nieuwenhoven